

Мікроекономіка

Людмила НЕЩАДИМ

**РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ
ЯК ФАКТОРА ПОКРАЩЕННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ
ЧЕРКАСЬКОГО РЕГІОНУ****Резюме**

Проаналізовано перспективний розвиток сільського зеленого туризму в Черкаській області. Виділено пріоритетні економічні наслідки ефективного розвитку аграрного туризму в регіоні. Досліджено сільський зелений туризм та виокремлено його як одну зі складових соціально-економічного відродження села. Зазначається, що в Україні сільський зелений туризм перебуває на стадії розвитку. Вказано, що важливим фактором у розвитку українського агротуристичного ринку є те, що він будується децентралізовано – практично без участі центральних структур. Визначено, що Черкащина – один із лідерів в Україні щодо забезпеченості курортними та рекреаційними ресурсами. Встановлено, що економічна функція сільського зеленого туризму сприяє підвищенню доходів сільських мешканців.

Узагальнено, що важливими умовами перспективного розвитку аграрної туристичної діяльності в Черкаській області є раціональне використання і розширене відтворення й охорона природних рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, збільшення частки виробленого в галузі національного доходу, віддача інвестиційних матеріальних і грошових засобів; завоювання ринку рекреаційних по-

© Людмила Нещадим, 2015.

Нещадим Людмила, канд. екон. наук, доцент, Уманський національний університет садівництва, Україна.

слуг з метою найповнішого задоволення потреб населення у відпочинку та оздоровленні. Підсумовано, що регіональний сільський зелений туризм може бути важливим економічним фактором розвитку і стабільності для районів Черкащини, особливо для тих, де неможливо ефективно розвивати сільське господарство або іншу діяльність.

Ключові слова

Туризм, сільський зелений туризм, соціальна сфера, рекреаційні території, культурна спадщина, агротуризм, агротуристичний продукт, децентралізація, курорт, лікувальні грязі, виробництво, бізнес.

Класифікація за JEL: L83.

Постановка проблеми. В сучасних умовах туризм є одним з небагатьох видів бізнесу, який стрімко розвивається. Процеси соціально-економічних трансформацій, що мають місце в агросекторі української економіки, зумовлюють пошук більш перспективних шляхів та організаційно-правових форм підприємництва, що дасть змогу отримання стабільних доходів. Перспективним шляхом виходу з кризового стану та покращення умов соціально-економічного забезпечення сільського населення є розвиток підприємницької діяльності в невиробничій сфері сільського зеленого туризму. Його становлення та розвиток сприяють вирішення основних проблем в агросекторі, що пов'язані з диференціацією виробництва, розширенням асортименту послуг невиробничої сфери, підвищенням зайнятості сільського населення, покращенням якості рівня життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основна проблематика, що стосується обґрунтування напрямків розвитку сільського зеленого туризму в аграрній сфері та розвитку особистих селянських господарств, досліджувалась вітчизняними науковцями, серед яких: В. Васильєв, П. Горішевський, Л. Гут, Ю. Зінько, В. Кафарський, В. Косенко, М. Костриця, Н. Кудла, О. Лендел, В. Липчук, Н. Липчук, О. Моран, М. Рутинський, М. Товт, а також зарубіжними вченими, серед яких: К. Дронг, В. Котлінський, Я. Маєвський, С. Медлік, Я. Сікора та ін. Поряд з цим сільський зелений туризм у більшості регіонів України та, зокрема, на Черкащині перебуває на етапі станов-

лення і потребує наукового та організаційно-економічного обґрунтування перспектив розвитку.

Виділення невирішеної проблеми. Для комплексного вирішення проблем розвитку сільського зеленого туризму на Черкащині як фактора покращення соціальної сфери регіону необхідний детальний аналіз стану матеріально-технічної бази на селі, рекреаційних комплексів та ємності територій, кваліфікаційної підготовки фахівців туристичної сфери.

Формування цілей статті. Обґрунтувати теоретичні підходи щодо перспективного розвитку сільського зеленого туризму як фактора покращення соціальної сфери на Черкащині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільський зелений туризм корисний як для відпочиваючих, так і для господарів – селян, сільських громад, регіонів та держави загалом, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Його розвиток також сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на всіляку підтримку з боку держави [1].

Сільський зелений туризм – одна зі складових соціально-економічного відродження села. Він є багатоаспектною і багатоцільовою формою вирішення великої кількості проблем розвитку села і задоволення потреб споживачів, зацікавлених у відпочинку й оздоровленні. Тобто аграрний туризм є результатом взаємної зацікавленості двох груп громадян: одні з них проявили ініціативу в освоєнні нової для них справи, інші використовують її у власних інтересах і потребах. Їхня спільна зацікавленість і співдружність сформували нетрадиційну форму сільської зайнятості й стали винятково важливою не лише для суб'єктів з обох сторін, а й для Черкаського регіону і країни загалом. Складна структурна побудова аграрного туризму зумовлює організацію його функціонування на основі виконання ним порівняно великої кількості винятково важливих соціально-економічних функцій [2, 10].

Черкащина має надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, даровані природою мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Села регіону багаті індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є зростаючий надлишок робочої сили. Враховуючи відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць у сільській місцевості України, на загальнодержавному рівні більше уваги варто приділяти тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих грошових вкладень. До таких галузей належить сільський туризм, який давно практикується в Україні. У світі сільський зелений туризм розглядається як альтернатива сільському господарству за розмірами отриманих прибутків. До того ж розвиток інфраструктури сільського туризму не вимагає таких значних капі-

таловкладень, як інші види туризму, і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без додаткових інвестицій [5].

Єдина універсальна концепція сільського туризму відсутня. Загальним є лише те, що зелений туризм фактично перетворився на ефективний і перспективний сектор туріндустрії, причому не тільки в Європі, де він отримав найбільший розвиток в останні два десятиліття [3, 8].

В Україні сільський зелений туризм перебуває на стадії розвитку. Для подальшої ефективності функціонування цього виду бізнесу необхідно дотримання таких умов:

- політична та економічна підтримка агротуризму з боку держави;
- створення ефективної мікроекономічної моделі;
- конкурентоспроможність українського туристичного продукту;
- підтримка з боку місцевих органів влади щодо розвитку сільського зеленого туризму;
- розробка та впровадження в дію державних програм з розвитку агротуризму.

Важливим фактором у розвитку українського агротуристичного ринку є те, що він будується децентралізовано – практично без участі центральних структур. Це дає змогу розвивати такий вид бізнесу, враховуючи потреби та проблеми самого сільського населення [4, 9].

В Україні вже є досвід організації агротуристичних підприємств за моделями типу «пансіон», «тур з проживанням у кочовому традиційному житлі», «українське село», «VIP-село», «сільський готель» й ін. Однак робота в агротуристичному секторі тільки починається та її масштаби, способи організації й обсяги фінансування поки що не дозволяють говорити про розгортання агротуризму в сектор сучасної туріндустрії. За показником ціна-якість український агротуристичний продукт поки не може конкурувати на міжнародному ринку. Основна орієнтація для українського агротуристичного сектору спрямована на внутрішній туризм, що, втім, не виключає розробки окремих високоякісних турпродуктів спеціально для зовнішнього ринку [5].

Для ефективного розвитку сільського зеленого туризму в Україні та, зокрема, в Черкаській області необхідно вирішити такі завдання (рис. 1).

Сьогодні Черкащина – один із лідерів в Україні щодо забезпеченості курортними та рекреаційними ресурсами. Регіон славиться своєю зеленою красою, дніпровськими пляжами, мальовничими пейзажами на прирічкових ділянках, печерами, лікувальними грязями, а також наявністю радонових і гідрокарбонатних натрієво-магнієво-кальцієвих вод [3]. Також важливими туристично-екскурсійними об'єктами є різні історико-культурні пам'ятки: археології, історії, архітектури та мистецтва.

Рисунок 1

**Умови ефективного розвитку сільського зеленого туризму
в Україні та її регіонах**

Створення керуючих центрів з надання послуг щодо формування та організації сільського зеленого туризму

Створення інтернет-бази даних щодо регіональних об'єктів зеленого туризму та асортименту послуг

Розробка програми державної підтримки сільського зеленого туризму в регіонах

Рекреаційно-курортна зона Черкащини становить близько 275 тис. га (13%) території [6]. Аналіз територій, які придатні для розвитку сільського зеленого туризму в області, дає змогу визначити перспективність розвитку цього виду бізнесу.

Детальне дослідження функціонування сільського зеленого туризму в Черкаському регіоні за останні роки демонструє таке:

- збільшення осель сільського зеленого туризму;
- зростання кількості осіб, що надають послуги сільського зеленого туризму, та підвищення рівня їх кваліфікації;
- підвищення якості наданих послуг і розширення наявного асортименту;
- зменшення рівня безробітності на селі за рахунок зайнятості у сфері туризму;
- підвищення рівня життя сільського населення, яке надає послуги сільського зеленого туризму;
- покращення загального соціального стану села, яке є рекреаційною територією.

Черкащина має унікальний туристичний потенціал, спроможний забезпечити подальший розвиток національного туристичного продукту. Найважливішим завданням на цьому шляху є забезпечення формування у сфері туризму сталої державної ідеології, спрямованої на раціональне й ефективне використання природних, історико-культурних та соціально-побутових ресурсів для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму [7, 8].

Розвиток сільського зеленого туризму в Черкаській області зможе забезпечити збільшення реальних доходів галузі аграрного бізнесу та сільських територій і покращити соціальне становище села. Цьому сприятимуть такі послуги сфери туризму:

- надання послуг з прийому на проживання туристів;
- облаштування туристичних маршрутів та надання екскурсійних послуг;
- транспортне обслуговування туристів;
- егерська діяльність (полювання, аматорське і спортивне рибальство);
- надання послуг з прокату туристичного спорядження;
- виробництво та реалізація туристам екологічно чистих продуктів харчування, надання кулінарних послуг;
- реалізація товарів народних промислів;
- проведення культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини (анімації).

Важливими умовами перспективного розвитку аграрної туристичної діяльності в Черкаській області є раціональне використання та розширене відтворення й охорона природних рекреаційних ресурсів, ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази, збільшення частки виробленого в галузі національного доходу, віддача інвестованих матеріальних та грошових засобів; завоювання ринку рекреаційних послуг з метою найповнішого задоволення потреб населення у відпочинку та оздоровленні. Названі складники ефективного розвитку таким чином уособлюють основні напрямки сільського туризму в регіоні.

Регіональний сільський зелений туризм може бути надзвичайно важливим економічним фактором розвитку і стабільності для сільських районів Черкащини, особливо для тих, де неможливо ефективно розвивати сільське господарство або інші види діяльності. Також це стосується периферійних сільських районів, які віддалені від великих міст та економічно відстають [4, 10].

Прийом туристів стає надзвичайно важливим для населення Черкаської області, оскільки це є одним із важливих джерел прибутку і зайнятості. Дослідники сфери туризму виділяють такі економічні наслідки ефективного розвитку аграрного туризму в Черкаському регіоні:

- створення нових робочих місць і утримання наявних;
- розширення галузей, які існують у селі (тобто з'являються нові економічні галузі, де можна заробити, наприклад, створюються кафе чи клуби);

- власники агроосель отримують додаткове джерело прибутку, навіть якщо вони приймають туристів лише частину року, а решту часу займаються звичною сільськогосподарською діяльністю;
- економічна стабільність і відродження для малих сіл та поселень, які зазвичай знаходяться під загрозою зникнення, оскільки там проживає надто мало населення і не розвиваються економічні галузі;
- розвиток народних промислів, які приваблюють туристів і можуть приносити значний дохід. Так, все більшої актуальності набувають такі ремесла, як кераміка, лозоплетіння, ткацтво, гончарство, вишивання. Частішими стають випадки, коли туристи готові платити за навчання ремесла, а не купувати вже готові вироби. Доходи, які селяни одержують за навчання ремесла, є більшими, ніж від продажу вже готової продукції [6];
- економічна зайнятість жінок. Це дуже важливо, оскільки в сільському середовищі місце жінок часто є другорядним, їх інтереси не враховуються і важко знайти якісь заняття, які би приносили дохід та водночас не були фізично важкими. В разі прийому туристів основну роль відіграють саме жінки, які мають змогу реалізувати себе і водночас покращити становище сім'ї та якоюсь мірою брати участь у місцевій політиці й розвитку [8];
- нові ідеї та ініціативи, інновації. Сюди ж можна додати інвестиції у сільські райони.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Отже, економічна функція сільського зеленого туризму сприяє підвищенню доходів сільських мешканців. Завдяки аграрному туризму агротуристи мають відпочинок за доступними для них цінами, а сільські жителі можуть реалізовувати сільськогосподарську продукцію власного виробництва, розвивати при цьому власний бізнес. Селяни одержують дохід, надаючи житло (будинки, котеджі, кімнати) бажаним відпочити у сільській місцевості, пропонують послуги харчування, а також реалізують продукцію власного виробництва (сир, мед, молоко, сметану та ін.) не тільки своїм відпочивальникам, а й іншим приїжджим. Винятково важливим є те, що доходом може бути не тільки надання основних послуг (проживання та харчування), а й додаткові послуги – фізкультурно-оздоровчі, транспортні, екскурсійні, культурно-видовищні тощо.

Крім того, розвиток аграрного туризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл загалом, стимулює розвиток місцевої соціальної інфраструктури – будівництво доріг, водо- і газогонів, очисних споруд, вирішення проблеми утилізації сміття. До того ж цей вплив позитивно позначається на розвитку демографічних процесів на селі та сприяє збереженню сільських населених пунктів, у тому числі й тих, що вже потрапили в категорію деградуючих або депресивних.

Література

1. Закон України про туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Особливості розвитку зеленого туризму в Україні (оглядова довідка за матеріалами преси) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183838>.
3. Гетьман В. І. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність / В. І. Гетьман // Рідна природа. – 2002. – № 3. – С. 24–29.
4. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1 (6). – С. 138–143.
5. Писаревский И. М. Предпосылки анализа уровня развития туристической сферы регионов Украины [Электронный ресурс] / И. М. Писаревский, Н. Б. Петрова. – Режим доступа : http://www.confcontact.com/2008dec/4_pisarev.php.
6. Основні тенденції та перспективи розвитку вітчизняного туризму на рубежі ХХ–ХХІ століть [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/28702/>.
7. Правове регулювання сільського зеленого туризму в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.palitra-buk.com.ua/show/news/id:77.html>.
8. Котеннева О. Как превратить сельский дом в объект зеленого туризма [Электронный ресурс] / О. Котеннева. – Режим доступа : <http://1k.com.ua/383/details/3/13>.
9. Нецадим Л. М. Туристична привабливість та передумови розвитку агротуризма в Україні / Л. М. Нецадим, С. В. Тимчук // Молодий вчений. – 2015. – № 4 (19), ч. 2. – С. 12–15.
10. Чернява А. Л. Основные элементы подготовки специалистов в области организации сельского зеленого туризма в Украине [Электронный ресурс] / А. Л. Чернява. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/chernyava.htm.

Стаття надійшла до редакції 30 листопада 2015 р.